

Görünməyən tərəflərə işıq salmaq Kamal Abdullanı yazıçı, dilçi və ədəbiyyatşünas kimi fərqləndirən mühüm cəhətlərdən biridir. Səciyyəvi həlaldır ki, onun əsərlərinin adındaca "sehr", "sirri" sözlərinə rast gəlinir: "Sehrbazlar dərəsi", "Sirri-zomana", "Sirlərin sərgüzeşti", "Sirr içində dastan". Səciyyəvi həlaldır ki, Kamal Abdulla Birun və Əndorun arasında bir oyun gətirdiyini xüsusi nəzərə alır, Aşkarla Gizlinin qarşılaşmasında ikinci tərəfi (Gizlini!) daha çox hədəf seçir.

Görünməyən tərəflərin göstərilməsi, gizli mətləblərin üzə çıxarılması oxucu ilə münasibətin gərgin olacağını bəri başdan göz altına almaq deməkdir. Çünki Gizlini görməkdə, görüb dərək etməkdə oxucu özünü çox da əziyyətlə salmaq istəmir, onda müəllif oxucuya münasibətdə öz yolunu müəyyənləşdirmək qayğısına qalmalı olur. Həgələnd qalma "müəllif, əsər və oxucu" düsturunda - sənətin mahiyyəti ilə bağlı üç məlum və məşhur amil sırasında oxucu amilini necə nəzərə alması sənətkarın kimliyini ortaya çıxaran şərtlərdən birinə çevrilir. Yazıçı var, yazdıqlarını orta səviyyəli oxucunun zövqünə hesablayır

don qayıtmaq, olbotta, postmodernist estetikanın prinsiplərindən biri kimi, dünya ədəbi prosesində sınaqdan çıxmış bir təcrübə idi. Kamal Abdulla bu təcrübəyə əsaslanıb çağdaş ədəbiyyatımızda yeni istiqamətin bünövrəsini qoydu. Azərbaycan ədəbi tənqidinin etiraf etdiyi bu məsələyə bu məqamda ətraflı toxunmağa ehtiyac görməyib postmodernist modeli "Dədə Qorqud" motinə tobtıq etməyin son dərəcə çətin olmasına diqqəti yönəltmək istəyirəm. Demək istədiyim odur ki, mözmun, eləcə də dil, üslub və poetik sistem baxımından türk bədi düşüncəsinin və dünya ədəbiyyatının nadir incisi sayılan "Dədə Qorqud" postmodernist mövqədə yanaşma müəllifdən yalnız bədi toxey-yül yox, həm də yüksək intellektual hazırlıq tələb edirdi. "Dədə Qorqud" dilçilik və ədəbiyyatşünaslıq sahəsində fundamental əsərlər həsr etmiş Kamal Abdullaya imkan verdi ki, bu dastanın on dərindən qatlarına enə, on incə nöqtələrini toxuna bilsin və dastana postmodernist yanaşmanı həmin incə nöqtələr, açılmayan sirlər üzərində qursun. Kamal Abdullanın xüsusi olaraq nəzərə aldığı sirlərdən biri bundan ibarət oldu:

Muxtar İMANOV

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Folklor İnstitutunun direktoru,
AMEA-nın həqiqi üzvü

olub intihar etmək fikrinə düşür! Bu ağalagolmöz faktı Topogözün nümunəsində aşkara çıxaran möhz Kamal Abdulla-dır.

"Dədə Qorqud"da Alp Rüstəm və Boğazca Fatma kimi epizodik surətlər arasında xüsusi bədi sistemin gizlənməsinə də ilk dəfə Kamal Abdulla xüsusi diqqət yetirir. Kamal Abdullanın müşahidəsinə görə, "Dədə Qorqud"da Qazan xan, Beyroq, Basat igidliyi ilə tərs münasibətlər olan bir Alp Rüstəm qatı da var. O Alp Rüstəm ki, iki körpə uşağı öldürüb düzü-dünyanı zalim halda gəzib-ölür. Kamal Abdullanın müşahidəsinə görə, "Dədə Qorqud"da Burla xatun, Banuqçək ismət-namüsü ilə tərs münasibətlər olan yumoristik Boğazca Fatma qatı da var. O Boğazca Fatma ki, az aşın duzu deyil, kişilərlə oturub-durmaqda xüsusi ad çıxarıb.

Kamal Abdullanın aşkar etdiyi və monim burada ötürü şəkildə xatırladığım bütün bu sayaq gizinlər "Dədə Qorqud" mötni əsasında yeni ruhlu bir roman yazmağa yol açdı, "Yarımqıç ulyazma" çağdaş Azərbaycan romanının fərqli bir nümunəsi kimi ortaya çıxdı.

Kamal Abdullanın "Yarımqıç ulyazma"dan sonra qələmə aldığı romanların heç biri öz başlanğıcını "Dədə Qorqud" tipli məlum mötnəndə götürmür. Amma hom "Sehrbazlar dərəsi" və "Unutmağa kimsə yox" romanlarında, hom də müəllifin təzə romanı - "Sirlərin sərgüzeşti"ndə "Yarımqıç ulyazma"dan gələn mühüm bir cəhət var: bu günün əhvalatlarını uzaq keçmişdə baş verən əhvalatları fonunda qələmə almaq, müasirlərimizin təsvirini uzaq keçmişdəki adamların təsviri ilə qırlmaq əlaqədə tədqim etmək. Bu cəhətə xüsusi diqqət yetirən, bədi şərtiliklə geniş şəkildə istifadə edən müəllif oxucunun vərdiş etdiyi "realist roman" hüdudlarından kənara çıxıb ən yeni dövr Azərbaycan romancılığına öz töhfəsini verir.

Bu sözləri Kamal Abdullanın hekayələri, şeirləri və pyesləri barədə də söyləmək olar. Yeni belə demək olar ki, Kamal Abdulla hekayələrini, şeirlərini və pyeslərini də oxucunun kökləndiyi realist hekayə, realist şeir və realist pyes meyarları ilə qiymətləndirmək çətindir. Ona görə çətinlik ki, romanları kimi, hekayələri, şeirləri və pyeslərində də Kamal Abdulla olmuşdan daha çox ola biləcəkdən, görünəndən daha çox görünü bələkdən yazır. Belə yazı tərzini istəməz Kamal Abdullanı "realizm üstü" adlandırma biləcəyimiz sonot yoluna gətirib çıxarır. Çətin yoldur, risklərdən sığortalanmamış yoldur, amma sirri və sehiri ilə oxucunu öz ərxasına çəkib aparan yoldur.

Azərbaycanda və Azərbaycandan çox-çox uzaqlarda oxunan yazıçımızın yetmiş yaş tamam olur. Yüz yaşının Onu anlayışlarını və onunla homfikir olanların sayı daha da çox olsun!

77 Kamal Abdullanın sənət yolu sirri və sehiri ilə oxucunu öz arxasınca çəkib aparan yoldur.

və az müddətdə populyar adamlar sırasına çıxır. Yazıçı da var, tək-tək adamın onu doğru-düzgün anlayacağına güvənib yazmağa başlayır və oxucunun sayını əsərdən-əsərə artırıb tədricən öz auditoriyasını yaradır. Salonlardan başlayan bu auditoriya əvvəlcə ölkəni, sonra isə başqa-başqa məmləkətləri əhatə edib inanılmaz genişlik qazanır. Kamal Abdulla öz oxucusunu yetişdirib, öz auditoriyasını yaradı və tədricən dünya miqyasına çıxan yazıçılardandır.

Oxucu ilə münasibətin mürəkkəb məqamlarından biri "Yarımqıç ulyazma" ətrafında ortaya çıxdı. Kamal Abdulla bu romanı oxucunun bələd olduğu "Dədə Qorqud" dastanı əsasında yazdı, amma oxucunun təsəvvür edəcəyi bir şəkildə yazmadı. Kamal Abdulla "Dədə Qorqud" bədi yanaşmada o vaxtancan heç bir yazıcının atmadığı bir addımı atdı: dastanda övlitə kimi tədqim edilən Dədə Qorqud, yenilməz igid kimi tədqim edilən Qazan xan, Beyroq, Basat romanda ideallıq ölçülərindən bütöbütün uzaqlaşdırılıb siravi insana məxsus "günah"lar kontekstində qələmə alındı. Məlum mötnə tam fərqli biçimə yeni-

*"Kamal Abdulla deyincə oklma,
tabii ki, bütün yönlerilyle
Azərbaycan gəlir".*

Michel Bozdemir (Fransa)
INALCO (Universitet)
Öğretim görevlisi, Prof. Dr.

dastanda təsvir edilən hadisələrin astar üzü, tərsinə tərəfi də var. Tərsinə dediyim o biri tərəfdə ideallaşdırma ilə bir araya sığmayan əhvalatlar baş verir, ağalagolmöz məqamlar özünü göstərir. Görünməyən tərəflərin, gizli mətləblərin üzə çıxarılması məsələsinə "Dədə Qorqud" a münasibət əsasında izləsək, Kamal Abdullanın, ilk növbədə, günah məsələsi ilə bağlı müşahidəsinə xatırlatmaq lazım gəlir. Niyyə? Ona görə ki, Kamal Abdulla başqası yerinə qurban getmək məsələsi kimi, öz günahını etiraf etmək məsələsinin də Azərbaycan ədəbiyyatı üçün səciyyəvi olmamasından narahatlıqla danışır. Və günah etiraf etmək motivinin ilk nümunəsini başqa bir obrazda yox, Təpəgözdə görür. Təpəgöz adam yemək əməlinəndən peşman

Akademik Kamal Abdulla - Kamal müəllim Mirzə Fətəli Axundov adına Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutunu Bakı Slayvan Universitetinə çevirib. Belə bir yenilik, bu reforma ulu öndərimiz Heydər Əliyevin Sərəncamı əsasında mümkün oldu. Ulu öndərimizin düşüncəsi ilə Azərbaycan məzənləri tələbə oğlunda yalnız rus dilinə yox, bütün slavyan dillərinə öz biliklərinə yayılmaq imkanında olunsunlar. Bu məqsədlə Kamal Abdulla yenidən yaranmış Bakı Slayvan Universitetinə rektor təyin edildi və Azərbaycanda, Zaqafqaziyada ilk olaraq Slavistika, yəni slavyan dillərini öyrənmə, öyrədən alt təsil məktəbi fəaliyyətə başladı. Ad gününüz mübarək, öziz: Kamal müəllim.

Vahidə SADIQOVA,
telejurnalist və Sizin universitetinizdə
ilk slovak dili müəllimi